

TUOMIOISTUIMET JA MEDIA

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2016

Työryhmä:
Kät Tarja Honkanen
Kät Tero Kujala
Kät Miikka Kärki
HO:n esjä Laura Nordberg
HON Anne Niemi
Kät Juha Pihlmaa
Kät Kaisa Puro
HON Petra Spring
Tiedottaja Anni Lehtonen
Kis Johanna Hakanen
AA Jukka Soikkeli
Oikeustoimittajat ry:
Rami Mäkinen
Susanna Reinboth

Laatuhankkeen lähtökohdat ja taustaa

Helsingin hovioikeuspiirin käräjäoikeuspainotteisen laatuhankkeen ohjaus-työryhmä päätti syksyllä 2015, että vuoden 2016 laatuhankkeen aiheena on tuomioistuinten ja median välinen suhde. Laatuhankkeen tehtävänä on kartoittaa, minkälaisia ongelmia tuomioistuimen ja julkisen sanan väliseen viestintään liittyy, mistä ne johtuvat ja miten ne voitaisiin välttää. Laatuhankkeen tuli käsitellä yleisemminkin tuomioistuinten ulkoista viestintää ja pohtia, olisiko tuomioistuimen mahdollista omalla toiminnallaan ennaltaehkäistä tilanteita, joissa sen antama ratkaisu ymmärretään väärin. Lisäksi tuli pohtia keinoja reagoida jälkikäteen tosiasioita vastaamattomaan uutisointiin.

Laatuhankkeen työryhmään kutsuttiin tuomareiden lisäksi Oikeustoimittajat ry:n edustajia keskustelemaan tuomioistuinten ja median yhteistyön parantamisesta. Työryhmään osallistuivat myös syyttäjälaitoksen ja asianajajien edustajat sekä Helsingin käräjäoikeuden tiedottaja. Työryhmä kokoontui 8 kertaa keskustelemaan hankkeen aihepiiriin liittyvistä teemoista ja on laatinut käydyistä keskusteluista oheisen raportin.

Raporttiin on koottu työryhmän ajatuksia siitä, miten tuomioistuimet ja tuomarit voivat työssään entistä paremmin ottaa huomioon lainkäytön julkisen luonteen mukanaan tuomat haasteet ja lisätä luottamusta tuomioistuintoimintaan kehittämällä mediasuhteitaan ja viestintäosaamistaan. Mukana on muun muassa ohjeistusta tuomioistuintiedottamisesta ja pohdintaa jälkikäteisreagoinnista. Raportissa kerrotaan myös median edustajien kokemuksia siitä, milloin tuomioistuimet eivät median mielestä ole onnistuneet toteuttamaan oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia velvoitteitaan.

Työryhmässä on keskusteltu mahdollisuudesta ottaa käyttöön useassa Euroopan maassa toimiva järjestelmä, jossa osa tuomareista saa erityiskoulutusta tiedottamiseen ja toimii nimettyinä mediatuomareina. Raportissa kerrotaan tarkemmin tästä järjestelmästä, jonka käyttöönottoa työryhmä suosittelee.

Kuten aikaisempien, myös tämän Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen tarkoituksena on kehittää omaa toimintaa eli parantaa tuomareiden ja tuomioistuinten työn laatua. Työryhmä uskoo, että lisäämällä tuomioista annettavan tiedon määrää ja parantamalla sen laatua on mahdollista lisätä suuren yleisön ymmärrystä lainkäytöstä ja vähentää virheellisen tiedon leviämistä.

SISÄLTÖ

- 1 Avoimuus lisää luottamusta tuomioistuimiin
- 2 Median ja tuomioistuinten kaksijakoinen suhde
- 3 Kipukohtia median näkökulmasta
- 4 Tuomioistuinten keinoja kehittää yhteistyötä median kanssa
- 5 Oma-aloitteinen tiedottaminen ja toimittajien yhteydenotot
- 6 Väärinkäsitysten ja virheellisen tiedon oikaisemismahdollisuuksista
- 7 Mediatuomarit
- 8 Oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyviä käytännön kysymyksiä

1 Avoimuus lisää luottamusta tuomioistuimiin

Oikeudenkäynnin julkisuutta koskeva periaate todetaan Suomen perustuslaissa ja Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa. Tuomioistuimilla, kuten muillakin viranomaisilla, on aktiivinen velvollisuus tuottaa ja jakaa tietoa toiminnastaan. Viestinnän tarkoituksena on luoda yksilöille ja yhteisöille edellytyksiä muodostaa mahdollisimman totuudenmukainen kuva viranomaisten toiminnasta.

Tuomioistuintoiminnan julkisuutta säätelee yleisen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain lisäksi vuonna 2007 voimaan tullut erityislaki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (jälj. YTJulKL). Lain tavoitteena on muun muassa edistää median mahdollisuuksia hoitaa tehtävänsä oikeudenkäynnin julkisuuden tosiasiallisena toteuttajana.

Tuomioistuimiin kohdistuu yleinen oikeudenmukaisuusodotus, jonka täytymiseen vaikuttaa erityisesti se, miten tuomioistuinten antamat tuomiot vastaavat yleisön oikeustajua. Vuonna 2015 julkaistussa pohjoismaisessa tutkimuksessa (”The public sense of justice in Scandinavia: A study of attitudes towards punishments” Balvig et al.) ilmeni, että mitä enemmän tietoa annetaan rangaistavana olevasta teosta, asianosaisista ja olosuhteista sekä eri sanktioiden taustoilla olevista tekijöistä, sitä enemmän maallikoiden oikeudenmukaisiksi kokemat rangaistukset vastaavat ammattituomareiden tuomitsemia rangaistuksia. Kysymys on siten paitsi siitä, mitä tietoa annetaan, myös siitä kuinka paljon sitä annetaan yksittäisessä tapauksessa.

Avoin viestintä lisää tietämystä ja luottamusta oikeuslaitoksen toimintaan ja tukee siten tuomioistuinten onnistumista perustehtävässään. Vallitseva ajatusmalli, jonka mukaan tuomioistuimet osallistuvat julkiseen keskusteluun vain ratkaisujensa kautta ja pidättäytyvät täysin selittämästä tai kommentoimasta ratkaisujaan, ei välttämättä enää riitä kansalaisten luottamuksen ylläpitämiseen. Suurella yleisöllä on oikeus ja tarve tulla informoituiksi tuomioistuinten ja oikeusjärjestelmän toiminnasta. Oikeuslaitoksen uskottavuuden ja kansalaisten luottamuksen kannalta on myös keskeistä, että tuomioistuinten ja niiden ratkaisusta julkisuudessa oleva tieto on oikeaa ja perustuu oikeisiin tosiseikkoihin.

Tuomioistuinten käsittelemistä asioista uutisoitaisiin siinäkin tapauksessa, ettei tuomioistuin itse viestisi avoimesti. Perinteisen median lisäksi tietoa tuottaa ja jakaa nykyisin entistä kehittyneimpien tiedonvälitystapojen ansiosta suuri joukko muitakin toimijoita, erityisesti sosiaalisessa mediassa. Uutta on myös tiedonjakamisen nopeutuminen lähes reaaliaikaiseksi. Uudet tiedonvälitystavat asettavat tuomioistuintenviestinnälle sekä haasteita että mahdollisuuksia. Kaikkea sitä, mitä kirjoitetaan ei ole mahdollista valvoa tai oikaista ja on hyväksyttävä, että aina tulee olemaan tahoja, jotka vääristelevät tuomioista annettua tietoa. Tuomioistuimilla ei kuitenkaan ole varaa luovuttaa uudenkaan median edessä, koska asiallinen tiedottaminen voidaan varmistaa ainoastaan olemalla itse mukana. Tiedotusvälineiden ja tiedonvälittämisen kehittyminen tukevat tuomioistuinten ratkaisujen julkisuutta ja muutoinkin oikeuslaitoksen läpinäkyvyyttä.

Tällä hetkellä tuomioistuinten ratkaisuja kommentoivat suomalaisessa mediassa useimmiten oikeustieteen professorit ja tutkijat. Heillä ei aina ole kommentoimistaan ratkaisuista riittäviä taustatietoja eikä pelkästään oikeusjärjestelmää yleisellä tasolla koskeva tieto riitä oikean kuvan saamiseksi yksittäisistä ratkaisuista. Tuomioistuinten edustajien aiempaa näkyvämpi osallistuminen sen ratkaisuista käytävään julkiseen keskusteluun on kansainvälinen ilmiö, joka tulee todennäköisesti näkymään myös Suomessa.

Toisinaan median välittämä kuva tuomioistuimen ratkaisuista ei vastaa todellisuutta. Tuomioistuimilla tulisi ratkaisun perustelujen ohella olla nykyistä enemmän keinoja tarvittaessa selventää yleisölle ratkaisujaan. Ongelmien välttämiseksi tarvitaan sekä etukäteistä varautumista että mahdollisuuksia jälkikäteen oikaista median tai yleisen keskustelun kautta levinneitä väärinkäsityksiä tuomioistuinten toiminnasta ja ratkaisuista.

Tuomioistuimilla tulisi olla ajantasaiset ja kattavat viestintäsuunnitelmat, jotta ne pystyvät vastaamaan uusiin haasteisiin. Viestintäsuunnitelman tulisi sisältää selkeä ohjeistus siitä, kuka edustaa tuomioistuinta mediassa sekä milloin ja miten tuomioistuinten antamat ratkaisut toimitetaan medialle. Lisäksi sen tulisi antaa työkaluja ja ohjeita etukäteiselle tiedottamiselle ja jälkikäteiselle oikaisumenettelylle. Läpinäkyvyyden lisääminen on tuomioistuinlaitosta ja sen toimintaan kohdistuvaa luottamusta koskeva asia, jonka toteuttamista ei tulisi jättää yksittäisten tuomareiden harteille.

2 Median ja tuomioistuinten kaksijakoinen suhde

Medialla on merkittävä rooli siinä, millaiseksi kansalaisten käsitys tuomioistuinten toiminnasta muodostuu. Suuri yleisö ei seuraa oikeudenkäyntejä oikeussaleissa eikä lue tuomioita, vaan saa lähes kaiken tietonsa median välittämien ja esiin nostamien uutisten kautta.

Tiedotusvälineiden kiinnostus oikeudenkäyntejä kohtaan ei ole uusi ilmiö. ”Raastupauutisia” on välitetty systemaattisesti ainakin 1800-luvulta lähtien, eikä ylilyönneiltä ole menneinäkään aikoina vältytty. Vielä viisikymmentä vuotta sitten lehdet esimerkiksi julkaisivat säännönmukaisesti asianosaisten ja jopa todistajien nimet. Lehdet myös kertoivat veriteoista ja uhrien vammoista hyvin paljon seikkaperäisemmin, kuin nykyään pidetään hyvän maun mukaisena.

Nykyään ongelmana on usein, että media kirjoittaa ja otsikoi uutisia joko tarkoituksellisen provokatiivisesti tai jättää tahallaan selostamatta joitain asian ratkaisuun liittyviä oleellisia seikkoja. Kummassakin tapauksessa vaikutus on haitallinen, koska mielikuvia syntyy pelkkien otsikoiden perusteella, eikä uutista otsikoiden takana aina jakseta lukea.

”Hovioikeus hylkäsi hakemuksen, eikä perustellut päätöstä”

”Vauvalla vakavat vammat – tuomioistuin ei uskonut äidin kertomusta – selvisi silti rangaistuksetta”.

Edellä olevat esimerkit ovat aitoja otsikoita, joissa oikeudenkäyntiä koske-

va uutisointi on jäänyt puutteelliseksi, ja yleisölle välitetty viesti on virheellinen. Ensimmäisessä oli kysymys salaiseksi määrätystä päätöksestä, josta vain lopputulos oli julkinen. Toisessa tuomioistuimelle jäi varteenotettava epäily siitä, oliko pahoinpitelyyn syyllistynyt toinen asunnossa asunut henkilö.

Otsikot osoittavat, että pienikin puutteellisuus tai virhe uutisoinnissa voi antaa uutista lukevalle hyvinkin vääristyneen kuvan tuomioistuimen ratkaisutoiminnan oikeudenmukaisuudesta. Väärinkäsityksiä voi syntyä myös esimerkiksi silloin, kun uutisen laatijalle ja lukijalle ei välity tieto muutoksenhakuasetelmasta, ja siihen liittyvästä hovioikeuden tai korkeimman oikeuden tutkimisvallan rajoista. Uutisista puuttuu usein esimerkiksi tieto siitä, ettei poikkeuksellisen lieväksi uutisoitua rangaistusta ollut ollut mahdollista korottaa vastaajan vahingoksi, koska vastapuoli ei ollut valittanut alemman oikeuden ratkaisusta.

Tuomareiden luottamus mediaa kohtaan ei välttämättä ole kovin korkealla tasolla. Monen tuomarin on vaikea nähdä mitään positiivista yhteistyössä median kanssa. Kun kuitenkin luottamus tuomioistuimiin edellyttää oikeudenkäynnin julkisuutta, jonka tosiasiallinen toteuttaja on media, ei yhteistyölle juurikaan ole vaihtoehtoja. Ainoa keino, jolla uutisointiin voi vaikuttaa, on sen varmistaminen, että medialla on käytettävissään riittävästi oikeaa tietoa.

Sosiaalisen median käytön lisääntymisen johdosta on entistä yleisempää, että tuomioistuimen tai yksittäisen tuomarin antama ratkaisu joutuu kiihvaankin kansalaiskeskustelun kohteeksi. Tätä lähtökohtaisesti positiivista kiinnostusta oikeuslaitoksen toimintaan varjostaa se, että sosiaalisessa mediassa keskustelu on usein provokatiivista ja jopa aggressiivista, se painottuu vakaviin rikosasioihin sekä perustuu puutteelliseen ja virheelliseen tietoon. Keskustelun anonyymiyys madaltaa lisäksi osallistumiskynnystä.

3 Kipukohtia median näkökulmasta

Median ja tuomioistuinten välinen suhde ei ole koskaan ollut ongelmaton. Tuomioistuinten asenne mediaa kohtaan on kuitenkin viime vuosina kohentunut ja tuomioistuimissa ymmärretään nykyisin median rooli sananvapauden toteuttajana selvästi aiempaa paremmin. Tämä ei tarkoita, etteikö kipupisteitä edelleen löytyisi.

Suurimpana ongelmana media pitää sitä, että tuomioistuimissa on yhä puutteita julkisuuslainsäädännön osaamisessa. Tämä johtaa ylivarovaisuuteen ja siihen, että asioita pyritään salaamaan laajemmin kuin julkisuuslakien mukaan olisi sallittua. Lisäksi tuomioistuinten edustajat eivät aina ymmärrä median roolia oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttajana. Ymmärrystä ei myöskään ole median toiminnan kaupallisesta luonteesta ja ankarasta kilpailusta saada uutinen ulos ensimmäisenä.

Seuraavassa on työryhmän jäseninä olleiden median edustajien esiin nostamia tilanteita, jotka media on kokenut erityisen ongelmallisiksi työnsä hoitamisen kannalta viime vuosina.

Diaaritietojen saaminen tiedotusvälineiden käyttöön

Kesällä 2015 toimittajat törmäsivät yllättävään ongelmaan tuomioistuimissa ja syyttäjänvirastoissa. Kanslioissa kieltäydyttiin yllättäen etsimästä diaaritietoja jutuista, kun niitä pyydettiin pelkästään henkilön nimellä. Käytännössä toimittajien tiedossa ei lähtötietona juuri koskaan ole muuta kuin henkilön nimi.

Ongelman syyksi selvisi, että Oikeusrekisterikeskus oli alkanut tulkita uudella tavalla voimassa olevia henkilörekisterilain säännöksiä, ja uusi tulkinta levisi tuomioistuimiin. Parin kuukauden ajan nimellä pyydettyjä tuomiotietoja ei saatu useasta tuomioistuimesta lainkaan. Oikeustoimittajat ry joutui kirjelmöimään laajalti oikeushallinnon toimijoille ja muistuttamaan diaarijulkisuutta koskevista säännöksistä.

Kirjelmöinnin johdosta saatiin sovittua jonkinlaiset pelisäännöt, ja tällä hetkellä asiassa vallitsee melko yhtenäinen käytäntö. Median on taas mahdollista saada lähes kaikista tuomioistuimista tietoja henkilön vanhoistakin tuomioista pelkällä nimellä. Lisäksi median on mahdollista tehdä valtakunnallisia tietopyyntöjä Oikeusrekisterikeskukseen, joka luovuttaa tietoja henkilötietolain nojalla journalistisiin tarkoituksiin. Yksityishenkilöille tietoja ei luovuteta.

Vastaajien henkilötiedot

Toimittajat ovat viime aikoina törmänneet tuomioistuinten pyrkimyksiin rajoittaa rikosasioiden vastaajien henkilötietojen luovuttamista. Erityisesti vastaajien syntymäaikoja on kieltäydytty luovuttamasta keskeneräisissä asioissa tai pakkokeinoasioissa. Perusteluna kieltäytymiselle on esitetty muun muassa sinänsä ymmärrettävä huoli tietojen leviämisestä internetissä tai sosiaalisessa mediassa.

Oikeusasioita uutisoiville toimittajille henkilön luotettava tunnistaminen ja yksilöitävyys on hyvin tärkeää, jotta väärä henkilö ei joudu uutisoinnin kohteeksi. Rikosasioissa yksilöinnin on oltava täysin varmaa ennen jutun kirjoittamista. Pelkkä nimi voi johtaa kaimojen sekoittumiseen toisiinsa, ja siksi tarvitaan aina myös syntymäaika. Nimeään vaihtaneiden kohdalla vastaan tulee tilanteita, joissa syntymäaikakaan ei välttämättä riitä, vaan henkilötunnus on ainoa luotettava tapa yksilöidä vastaaja.

Tällä hetkellä asia on saatu sovittua niin, että media pääsääntöisesti saa syntymäajat käyttöönsä journalistisiin tarkoituksiin.

Suljetut käsittelyt

Median näkökulmasta suullinen käsittely määrätään turhan helposti salaiseksi, jos vain asianosaiset sitä pyytävät. Joissain oikeudenkäynneissä on lähestytty tilannetta, joissa asianosaiset ovat käytännössä saaneet itse päättää, milloin ovet suljetaan.

Erityisesti liike- ja ammattisalaisuus hyväksytään tuomioistuimissa lähes aina perusteeksi suljetuin ovin käydylle käsittelylle. Myös julkisuuden henkilöiden oikeudenkäynnit määrätään salaisiksi herkemmin kuin muiden kansalaisten, vaikka sille ei ole lainmukaisia perusteita.

Suljetut käsittelyt ovat ongelmallisia paitsi oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta myös siksi, että asianosaiset voivat käyttää hyväksi sitä, ettei oikeudenkäynti ole julkinen. Viime aikoina on esiintynyt tilanteita, joissa asianosaiset ovat vaatineet jutun käsittelyn salaiseksi, mutta ovat sen jälkeen julkistaneet asiasta valikoituja, itsensä kannalta edullisia tietoja.

Esimerkki 1: Paritusjutussa vastaajat vaativat salaisen käsittelyn, mutta ottivat tuomion jälkeen yhteyttä toimittajaan ja halusivat vuotaa tämän kautta valikoituja asiakirjoja julkisuuteen. Tässä tapauksessa toimittaja ei suostunut uutisointiin vaillinaisin tiedoin.

Esimerkki 2: Perättömästä lausumasta ja kunnianloukkauksesta syytetty julkisuuden henkilö vaati itse juttunsa käsittelyn salaiseksi. Salaiseksi julistamisen jälkeen hän antoi tiedotusvälineelle lausunnon, jossa hän tarjoi asiasta julkisuuteen itselleen hyvin edullisen version.

Median toivomus on, että syyttäjät ajaisivat nykyistä tarmokkaammin yleisön etua ja vaatisivat julkista käsittelyä aina, jos salassapitovaatimusta on syytä epäillä perusteettomaksi tai tarpeettomaksi. Median tai yleisön edustajilla ei ole mahdollisuutta lausua salassapitovaatimuksista, vaikka asia suoraan heidän tiedonsaantioikeuttaan koskettaakin.

Tuomioiden antaminen porrastetusti

YTJulkL:n esitöissä todetaan, että tieto tuomiosta voidaan antaa asianosaisille vähän ennen yleisöä. Tällä ei ole ollut tarkoitus luoda järjestelmää, jossa tuomiolla olisi kaksi erillistä julkaisuhetkeä.

Media kokee ongelmallisiksi tilanteet, joissa tuomio annetaan asianosaisille tunteja ennen kuin se on julkinen medialle sekä muulle yleisölle. Porrastetuista ajankohdista voi koitua hankaluuksia esimerkiksi tilanteessa, jossa tuomion edeltä käsin saanut asianosainen vuotaa tiedon mieleiselleen tiedotusvälineelle, joka tällä tavoin saa perusteetonta kilpailuetua muihin viestimiin nähden. Lisäksi asianosaiselle avautuu tämän kautta mahdollisuus vaikuttaa asian ensiuutisoinnin sävyyn.

Vielä ongelmallisempi tilanne voi syntyä, jos oikeudenkäynnin osapuolena on pörssi-yhtiö. Pörssi-yhtiöillä on periaatteessa laissa säädetty velvollisuus julkaista pörssitiedote heti tuomion tiedoksisaadessaan. Mikäli se saa tuomion tiedoksi paljon ennen muita, syntyy riski sisäpiiritiedon väärinkäytölle. Ilman väärinkäytöstäkin pörssi-yhtiö pääsee kertomaan tuomiosta vain siltä osin kuin se koskettaa yhtiötä, jolloin tiedotus voi olla hyvinkin kaunisteltua.

Julkisten selosteiden sisältö ja laatu

Etenkin seksuaalirikosjuttujen julkiset selosteet ovat parantuneet viime aikoina huomattavasti. Edelleen annetaan kuitenkin myös niukkoja ja heikkolaatuisia julkisia selosteita, jotka lähinnä vain toistavat tuomiolauselmassa todetun, eivätkä avaa tapahtumien kulkua tai kunnolla kerro edes sitä, mihin tuomio perustuu.

Julkisen selosteen sijaan tulisi aina kun mahdollista julkistaa koko tuomio niin, että vain välttämättömät tunnistetiedot on poistettu.

4 Tuomioistuinten keinoja kehittää yhteistyötä median kanssa

Huomio perusteluihin ja tuomion kirjoittamiseen

Uutisointien lähteenä ja sisältönä ovat pääsääntöisesti tuomioistuimen ratkaisut. Ensiarvoisen tärkeää on, että paitsi asianosaisten vaatimukset, myös ratkaisun perustelut kirjoitetaan selkeästi ja ymmärrettävästi niin, että tuomarin tekemät johtopäätökset ovat vaikeuksitta löydettävissä. Selkeä kirjoitusasu on omiaan turvaamaan, että tuomion sisältö välittyy tiedotusvälineiden kautta myös yleisölle sellaisena kuin on tarkoitettu.

Myös ratkaisua julistettaessa perustelemisessa tulisi pyrkiä selkeyteen. Mikäli istuntokäsittelyä on seuraamassa tiedotusvälineiden edustajia, pois suljettua ei ole, että tiedotusvälineiden edustajille varataan oikeudenkäynnin jälkeen tilaisuus esittää kysymyksiä mahdollisista epäselvyyksistä. Tältä osin on kuitenkin huomioitava oikeudenkäynnin asianosaiset ja noudatettava tarpeellista hienovaraisuutta. Rikosasioiden istuntokäsittelyssä paikalle oleville toimittajille olisi hyvä varata ylimääräisiä haastehakemuskappaleita. Ennen istuntokäsittelyä toimittajilla ei ole ollut julkiseksitulostulosten vuoksi mahdollista saada syytteen sisältöä tietoonsa. Kun ensi uutinen syytteestä usein lähetetään jo istuntosalista, haastehakemuksen käsilläolo vähentää epäselvyyksiä siitä, mitä syyttäjä on vaatinut.

Tuomarin tulisi osata havaita sellaiset ratkaisun kohdat, jotka on mahdollista tulkita väärin tai jotka voivat tarkemmin perustelemattomina aiheuttaa aiheetonta epäluottamusta tuomioistuinten toimintaa kohtaan. Tällaisia ovat esimerkiksi hyvin alhaiset korvausmäärät silloin, kun asianomistaja ei ole pyytänyt enempää korvausta. Näissä tapauksissa voisi pohtia, tulisiko asianomistajan vaatimus kirjata perusteluihin ja julkiseen selosteeseen, jotta syy korvauksen määrälle varmasti ymmärretään. Myös tietyt oikeudelliset käsitteet kuten rangaistuksen kohtuullistaminen aikaisempien tuomioiden perusteella on asia, joka ei aina avaudu yleisölle ilman, että se kirjoitetaan jollain tavalla auki. Erityisesti edellä mainitut kysymykset on otettava huomioon ns. julkisuusjuttujen perusteluja laadittaessa.

Hyvä tapa parantaa perusteluja ja välttää väärinkäsityksiä tuomion sisällöstä on antaa ratkaisu kollegalle luettavaksi ennen sen julkiantamista. Etenkin laajempaa kokonaisuutta kirjoittaessaan kirjoittaja voi ”tulla sokeaksi” kirjoittamilleen perusteluille, ja ulkopuolisesta lukijasta voi olla hyötyä väärinymmärrettävien tai monitulkintaisten tekstiosuuksien havaitsemiseksi. Menettelyn tulisi olla vastavuoroisuuteen perustuva yleinen käytäntö, joka otettaisiin huomioon tuomareiden ajankäytössä. Yhteistyö kollegan kanssa tulisi olla mahdollista ainakin laajaa kiinnostusta medias- sa herättäneissä asioissa samoin kuin julkisena annettavissa ratkaisuis- sa, joissa käsitellään arkaluonteisia tai voimakkaasti tunteita herättäviä asioi- ta.

Myös useamman tuomarin vahvennetulla kokoonpanolla voidaan varmistaa tuomioiden perustelujen laadukkuus ja selkeys sekä samalla jakaa ratkaisijaan mahdollisesti kohdistuvaa julkista painetta. Vahvennettuihin kokoonpanoihin tulisi varata riittävästi resursseja myös tästä näkökulmas- ta.

Etukäteinen valmistautuminen mediahuomion varalle on hyvä keino välttää uutisointeihin liittyviä ongelmia. Aina ei voi tietää ennalta, mikä asia tulee herättämään median kiinnostuksen, mutta joitain vinkkejä mediajuttujen tunnistamiseksi on. Mielenkiintoa herättävät ainakin jutut, joista on uutisoitu jo ennen oikeudenkäyntiä, rikoksen tapahduttua tai esitutkinnan aikana. Rikostyypeistä vakavat väkivaltarikokset ja seksuaalirikokset ovat eniten uutisoituja. Myös julkisyhteisöjä ja julkista valtaa käyttäviä henkilöitä koskevat asiat kiinnostavat tiedotusvälineitä, samoin julkisuudesta tunnettujen henkilöiden jutut.

Tiedotusvälineiden kiinnostus herää siten ainakin seuraavanlaisissa asioissa:

- Asiaa on käsitelty useissa eri tiedotusvälineissä ennen jutun vireilletuloa käräjäoikeudessa
- Juttu on periaatteellisesti, alueellisesti, yhteiskunnallisesti tai muulla tavalla merkittävä
- Useat virkarikosasiat, tai asia liittyy muutoin julkisen tehtävän hoitoon tai julkisten varojen käyttöön
- Osa henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista
- Vakavat talous- tai omaisuusrikokset
- Erittäin vakavat huumausainerikokset
- Lain soveltaminen ensimmäistä kertaa (ennakkoratkaisutyyppinen juttu)
- Erityisen laajat kokonaisuudet
- Jutun pääkäsittely kestää poikkeuksellisen pitkään
- Asianosaisena on julkisuudesta jo ennestään tuttu henkilö

Myös syyttäjillä, poliisilla tai avustajilla saattaa olla tietoa median kiinnostuksesta asiaa tai asianosaisia kohtaan. Olisi hyvä pohtia miten asiassa voitaisiin tehdä yhteistyötä niin, että tieto kulkisi etukäteen ja tarpeeksi ajoissa myös tuomioistuimille. Esimerkiksi syyttäjillä on mahdollisuus antaa tuomarille tietoa asiasta haastehakemuksen info-lehdellä. Yhteistyö palvelisi sekä oikeudenkäynnin onnistumista että helpottaisi tiedotusvälineiden toimintaa, kun juttua varten voidaan riittävän ajoissa varata tarpeeksi iso istuntosali ja oikeudenkäynnin aikataulusta voidaan tiedottaa laajemmin kuin vain asianosaisille.

5 Omaaloitteinen tiedottaminen ja toimittajien yhteydenotot

Monelta väärinkäsitykseltä voidaan edellä selostetusti välttyä, jos tuomioistuimissa tunnistetaan riittävän ajoissa tapaukset, jotka tulevat herättämään keskustelua ja osataan ryhtyä tarvittaviin toimiin oikean ja selkeän tiedon välittämiseksi. Tärkeässä roolissa on asennemuutos koskien tuomioistuinten ja median välistä suhdetta. Kun odotettavissa on, että juttu herättää yleistä mielenkiintoa, asioista tulisi tiedottaa entistä useammin omaaloitteisesti.

Omaaloitteinen tiedottaminen voidaan tehdä kolmella eri tavalla:

1. tiedottaminen ennakoivasti jo ennen pääkäsittelyn alkua: käsittely-aikataulu, prosessisuunnitelma, riita-asiassa haastehakemuksen ja vastauskirjelmien lähettäminen, tieto tuomion antopäivästä, tuomio ja tiedote
2. tuomio ja tiedote jutusta lähetetään medialle
3. pienemmissä asioissa voi riittää tuomion lähettäminen medialle

Medialta saadun palautteen mukaan toimiva tapa tiedottaa ratkaisuista yleisesti on lähettää sähköpostilla tiedot annetuista ratkaisuista ja niiden asianosaisista. Lähettämistavasta tulisi sopia kunkin tuomioistuimen omassa viestintäsuunnitelmassa. Monilla tuomioistuimilla on jo nykyisin sähköpostiosoitelista, joihin toimittajat ovat voineet ilmoittautua, kun haluavat tiedotteet automaattisesti itselleen. Valmiiden osoitelistojen olemassaolo helpottaa sekä tuomioistuimen että median työtä.

Kun tiedotusvälineiden kilpailu ensimmäisestä uutisesta on kovaa, uutinen tuomioistuimen antamasta merkittävästä ratkaisusta kirjoitetaan internetiin hyvinkin nopeasti ja vähäisin tiedoin. Hyvin laaditulla tiedotteella tuomioistuin voi heti alusta alkaen kiinnittää huomiota ratkaisuun vaikuttaneisiin keskeisiin seikkoihin, mikä on omiaan edistämään uutisoinnin oikeellisuutta ensimmäisistä uutisoinneista lähtien. Tiedote myös helpottaa toimittajaa työssään, koska se voi toimia ainakin ensiuutisen aihiona.

Tiedotteen laatiminen ja kiinnostusta herättävään kysymykseen liittyvän juridiikan avaaminen on erityisen hyvä silloin, kun tuomion perustelut ovat laajat. Kun uutinen on saatava nopeasti liikkeelle, riski oleellisten seikkojen huomaamatta jäämisestä on sitä suurempi mitä pidemmästä tuomios-ta on kysymys. Tiedote on myös hyvä tapa oikaista jo ennen oikeudenkäynnin vireille tuloa julkisuuteen syntynyt virheellinen käsitys asiasta. Joissain tapauksissa tietojen oikaiseminen on mahdollista kesken oikeudenkäynnin syytteen tultua julkiseksi, vaikka toivottavaa on, että esitutkin-nan aikana syntyneet väärinkäsitykset oikaistaan esitutkinnan tai syyte-harkinnan yhteydessä. Hyvä esimerkki onnistuneesta tiedottamisesta on poliisiin antamat tiedotteet Imatran ampumatapauksen rikostutkinnan yhteydessä. Tiedotteissaan poliisi korjasi julkisuudessa liikkuneita huhuja ampuma-aseen omistajan yhteydestä rikokseen sekä uhrien kansalaisuu-desta.

Oma-aloitteisella ja hyvin mietityllä tiedotuksella on mahdollista nostaa jul-kisuuteen sellaisia asioita, jotka eivät muuten välttämättä kiinnostaisi tie-dotusvälineitä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi oikeudellisesti vaikeat ja laajat kokonaisuudet ja asiat, joissa jotakin lakia sovelletaan ensimmäistä kertaa.

Millainen on hyvä tiedote?

Hyvässä tiedotteessa selostetaan ratkaisun olennaiset kohdat hyvin tiivistetysti. Tiedotteessa ei tule selostaa ratkaisua uudestaan, mutta siinä on mahdollista nostaa esiin seikkoja, jotka voivat herättää kiinnostusta yleisössä. Tällaisia ovat rikosasioissa esimerkiksi rangaistuksen mittaaminen, rangaistuslajin valinta ja teon törkeysarvostelu, ja riita-asioissa vahingonkorvauksen perusteena oleva tuottamusta osoittava menettely, työsopimuksen päättämisperuste tai kaupan purun edellytykset kiinteistö-

kaupassa.

Tiedotteeseen on hyvä kirjata asian ratkaisseen tai valmistelusta vastaavan tuomarin yhteystiedot, jotta tiedotusvälineillä on tarvittaessa mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä väärinkäsitysten välttämiseksi. Jos tiedote on huolella laadittu, kysymysten esittämisen tarve on kuitenkin vähäinen.

Hyvä tiedote on:

1. Lyhyt ja selkeä:

- Mielellään maksimissaan yhden sivun pituinen yleiskielinen tiivistelmä asiasta
- Aina julkaisukelpoinen sellaisenaan
- Mitä selkeämpi tiedote on, sitä helpommin se julkaistaan. Selkeys vähentää lisätiedontarpeita ja varmistaa tiedon oikeellisuuden.
- Ei sisällä ammattijargonia - tekstin vastaanottaja ei todennäköisesti ole oikeudellisesti kouluttautunut!

2. Yläkulmaan: "tiedote + päivämäärä"

3. Noudattelee tekstityyliltään ja muodoltaan uutista:

- Osuva, napakka otsikko ja kuvaileva ingressi takaa huomion tiedotteelle ja herättää lukijan kiinnostuksen jatkaa sen lukemista pidemmälle
- Tiedotteessa on otsikko, ingressi sekä väliotsikoita ja kappalejakoja, jotka helpottavat tekstin silmäilyä. Ingressi on lyhyt, 1-3 virkkeen mittainen tiivistelmä olennaisimmista asioista; kuka, mitä, missä, milloin, miksi. Tärkein asia ensin: se voi olla ensimmäisen kerran jo otsikossa! Kunkin kappaleen tärkein asia aina kappaleen ensimmäiseksi virkkeeksi.
- Tuomion perusteluja ja asian taustatietoja kerrotaan tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan
- Tiedotetta voidaan tarvittaessa lyhentää toimituksissa asiasisällön olennaisesti muuttumatta
- Lähtökohtaisesti hyvässä tuomiotiedotteessa kerrotaan, mistä asiassa on kyse ja miten se ratkaistiin (pääasia!). Lisäksi voi kertoa, mikäli oikeuskäsittelyssä oli jotain poikkeuksellista tai mitkä olivat juridisesti kiinnostavimmat kysymykset. Kaikkia tuomion yksityiskohtia ei ole tarpeen tuoda esiin tiedotteessa, ainoastaan merkittävimmät seikat tärkeysjärjestyksessä.
- Tiedotetekstissä napakkuus ja faktat lyhyesti ovat avainasioita
- Tiedote ei ole koskaan suora kopio tuomiosta

4. Lisätietoja antavan henkilön nimi ja yhteystiedot (puh + sp-osoite)

- Oltava tavoitettavissa vähintään puoli tuntia tiedotteen lähettämisen jälkeen

Kunkin tuomioistuimen viestintäsuunnitelmasta tulisi ilmetä, kuka laatii ja kuka hyväksyy tiedotteen sekä miten ja missä se julkaistaan.

Tuomioistuinten viestintäsuunnitelmaan on hyvä liittää etukäteen mietitty mallipohja tiedotteelle.

Ratkaisua koskevan tiedotteen laatii yleensä jutun käsittelijä.

Suosittelavaa on, että tiedotteet julkaistaan tuomioistuimen kotisivuilla, josta ne on mahdollisimman nopeasti kaikkien saatavilla. Yleensä tiedote lähetetään toimittajille myös sähköpostitse kansliassa tai kirjaamossa olevan sähköpostiluettelon mukaisesti osoitteisiin. Tiedote kannattaa kirjoittaa suoraan sähköpostiviestiin viestikentälle, minkä lisäksi tuomio liitetään viestiin pdf-muodossa.

Tiedotteen laatiminen anonymisoituna on suositeltavaa verkkosivuilla julkaisemista varten mutta myös siksi, että tiedote saatetaan julkaista sellaisenaan. Anonymisointi suojaa yksityiselämän loukkaamiselta.

Anonymisointi voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavalla tavalla:

- Kun asianosaiset ovat luonnollisia henkilöitä, henkilöt nimetään pääsääntöisesti jollakin muulla tavalla kuin nimillään tai nimikirjaimillaan (A, B, C jne). Asianosaisiin voidaan kuitenkin viitata myös kuvailevin termein, kuten: ”miehet”, ”uhri”, ”tuomittu”, ”37-vuotias helsinkiläismies”.
- Kun asianosaiset ovat jo tiedotusvälineiden uutisoinnista tunnettuja henkilöitä, voidaan henkilöiden nimet mainita, mutta vain julkisuudessa jo esillä olleiden nimien osalta. Esim. Aarnio-tapaus: Jari Aarnion nimi voidaan mainita, mutta ei muiden syytettyjen.
- Oikeushenkilöiden nimet voidaan pääsääntöisesti mainita: esim. yritykset, säätiöt, järjestöt. Jos oikeushenkilön nimen mainitseminen vaikuttaa oleellisesti asiaan liittyvien luonnollisten henkilöiden yksityisyyteen (vaikka heistä käytettäisiin anonymisoitua muotoa), on harkittava myös oikeushenkilön merkitsemistä esim. kirjaintunnuksella.

Muita mahdollisia tiedottamistapoja

Tuomioistuinten olisi periaatteessa mahdollista tiedottaa oikeudenkäyneistään ja ratkaisuistaan myös sosiaalisessa mediassa esimerkiksi Facebook- tai Twitter-tilin kautta linkeillä, jotka johtavat tuomioistuimen kotisivuilla julkaistuihin tiedotteisiin. Sosiaalisen median tilejä on mahdollista seurata siten, että seuraaja saa reaaliaikaisesti hälytyksen uudesta tuomioistuimen lähettämästä viestistä, mitä on pidettävä merkittävänä etuna tavoitettavuudessa verrattuna pelkkään verkkosivuilla tiedottamiseen.

Haasteena on, että Twitterissä ja Facebookissa julkaistuja viestejä voidaan kommentoida, ja sosiaalisessa mediassa liikkuu paljon anonyymejä käyttäjäprofileja, joita käytetään nimenomaisesti epäasiallisten ja valheellisten viestien levittämiseen (ns. ”trollaajat”). Tällaiset viestit voivat heikentää luottamusta tuomioistuinten toimintaan ja vääristää tiedotteita. Toisaalta tuomioiden sisältöä kommentoidaan joka tapauksessa sosiaalisessa mediassa, ja mikäli se tapahtuisi tuomioistuimen omien tilien yhteydessä, siihen olisi helpompi vastata antamalla oikeaa tietoa. Tuomioistuinten verkkosivujen etuna on se, että kommentointimahdollisuutta ei tiedotteen ohessa ole, mutta haittana on heikompi tavoitettavuus.

Laajoissa tai yhteiskunnallista mielenkiintoa herättävissä asioissa tuomioistuimella on mahdollisuus myös erillisen tiedotustilaisuuden järjestämiseen. Tällöin tiedotusvälineiden edustajilla on tilaisuus esittää kysymyksiä jutusta ja tuomioistuimen ratkaisusta, mikä on omiaan edistämään oikean tiedon välittymistä. Tiedotustilaisuudessa tuomioistuimella on mahdollisuus esimerkiksi nostaa esille laajan jutun ratkaisun keskeiset perusteet ja avata ratkaisun oikeudellista arviointia.

Tuomareille ei tällä hetkellä anneta tiedottamiseen tai esiintymiseen liittyvää koulutusta. Resurssien käytön kannalta tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto sille, että jokainen tuomari varautuisi tiedotusvälineiden edessä esiintymiseen, on jäljempänä selostettu erikseen nimettävien mediatuomareiden kouluttaminen.

Toimittajan yhteydenotto tulee usein yllättäen ja nopealla aikataululla. Seuraavista vinkeistä voi olla apua toimittajan kanssa keskustellessa:

- Tiedustele, mitä toimittaja haluaa kysyä: jos haluat miettimisaikaa vastaamiseen, sitä voi aina pyytää
- Jos et ole oikea henkilö vastaamaan kysymyksiin, sano se selvästi toimittajalle ja ohjaa toimittaja lisätiedonlähteille
- Mieti etukäteen, mitä todella haluat sanoa
- Vastaa kysymykseen, älä sen vierestä
- Mieluummin lyhyesti kuin laveasti. Keskity pääasioihin.
- Vältä alan ammattisanastoa - selosta, kuin selostaisit juridiikasta mitään tietämättömälle tuttavillesi
- Pysy totuudessa
- Älä arvuuttele, jollet tiedä varmasti
- Säilytä asiallisuus ja rauhallisuus
- Sinulla on oikeus sitaattiesi oikolukuun ennen artikkelin julkaisu
- Ole oma itsesi, olet oman alasi asiantuntija ja muista: toimittaja ei ole vihollinen!

6 Väärinkäsitysten ja virheellisen tiedon oikaisemismahdollisuuksista

Nykyisessä mediaympäristössä ja nopeassa tiedon välityksessä on tärkeää, että virheelliseen uutisointiin reagoidaan nopeasti. Yhteiskunnallisen keskustelun muuttuessa entistä tietopainotteisemmaksi virheellisen tai harhaanjohtavan uutisoinnin jättämä tyhjiö täytetään nopeasti internetissä ja sosiaalisessa mediassa.

Tuomioistuimet ovat perinteisesti pidättäytyneet puuttumasta julkiseen keskusteluun. Vaikka tuomioistuimen mahdollisuudet ratkaisunsa jälkikäteeseen kommentointiin ovat rajalliset, uudenlainen toimintaympäristö pakottaa pohtimaan, millä tavalla virheellinen tieto voisi olla korjattavissa. Selvää on, ettei tuomioistuin voi miltään osin selitellä ratkaisuaan tai antaa sille lisäperusteluja. Uutisointiin ja keskusteluihin puuttumisen tulee keskittyä virheellisyyksien oikaisemiseen tai oikeudellisen tiedon antamiseen yleisellä tasolla.

Ainakin silloin, kun juttu on herättänyt laajaa mielenkiintoa tai on yhteiskunnallisesti merkittävä, esiin tulleen selvästi virheellisen tai harhaanjohtavan uutisoinnin oikaisemista tulisi harkita. Kuitenkin myös vähemmän merkittävissä asioissa selvästi väärään tietoon voi olla tarpeellista puuttua, jotta yleisön käsitys tuomioistuimista ja niiden ratkaisuista on kaiken aikaa mahdollisimman oikea.

Uutisoinnin oikaisemisessa on huomioitava oikeudenkäynnin asianosaisten asema. Oikeudenkäynnissä on aina kysymys asianosaisten jutusta, minkä vuoksi tuomioistuimen puuttuessa uutisointiin tai keskusteluun on käytettävä tarpeellista hienovaraisuutta. Toisaalta on muistettava, että virheellisen tai harhaanjohtavan uutisoinnin tai keskustelun oikaiseminen voi olla myös asianosaisten kannalta tärkeää.

Tuomioistuimen on kommentoinnissaan huomioitava käsittelyssä olevan asian vaihe. Mikäli kysymys on asiasta, joka ei ole lainvoimainen, kannatoissa on oltava erityisen tarkka ja huolellinen. Oikeudenkäynteihin liittyvä uutisointi on kuitenkin usein aktiivisinta käräjäoikeusvaiheessa ja laantuu muutoksenhakuvaiheessa, mistä johtuen virheellisyyksiin olisi parempi puuttua heti niiden ilmetytä.

Hyviä esimerkkejä toimivasta jälkikäteisviestinnästä viranomaistoiminnassa ovat poliisin aktiivinen toiminta internetin keskustelupalstoilla ja Kansaneläkelaitoksen korjaava viestintä, jossa ”Kela-kerttu” osallistuu keskusteluihin sosiaalisessa mediassa ja oikaisee siellä esiintyviä virheellisiä väitteitä.

Samoin kuin tiedottamisesta, myös virheellisen tiedon oikaisumenettelystä tulisi olla ohjeet jokaisen tuomioistuimen omassa viestintäsuunnitelmassa. Ohjeistuksessa otetaan kantaa erityisesti siihen, miten virheellinen tieto käytännössä oikaistaan ja kuka sen tekee.

Keinoja virheellisen tiedon korjaamiseksi:

- Mikäli julkisuudessa esiintyy yksittäinen virheellinen tai harhaanjohtava tieto, joka voidaan korjata yksinkertaisesti kiinnittämällä asiaan huomiota ja antamalla oikea tieto, tiedottamisesta vastaava henkilö voi ottaa yhteyttä jutun kirjoittaneeseen toimittajaan tai median toimitukseen
- Tuomioistuin voi antaa julkisuuteen tiedotteen, jossa oikaistaan virheellinen tai harhaanjohtava uutisointi. Tiedotteessa voidaan joko kiinnittää huomiota yksittäisiin virheellisyyksiin tai väärinymmärryksiin tai mahdollisuuksien mukaan avata asiaa siten, että laajempi väärinymmärrys tulisi oikaistuksi.
- Tiedotteen antaminen on mahdollista myös, kun tuomioistuimen ratkaisusta käydään keskustelua sosiaalisessa mediassa. Sosiaalisessa mediassa käytävään keskusteluun vaikuttaminen on hyvin haastavaa, mutta on suositeltavaa, ettei tuomioistuin tällaisessaakaan tilanteessa jää passiiviseksi. Tuomioistuimen ulostulolla voi olla keskustelua ohjaavaa vaikutusta, ja se on omiaan herättämään ja parantamaan luottamusta tuomioistuimiin. Yleisölle tarjoutuu myös mahdollisuus saada tuomioistuimen selventävä lausunto

juuri niihin seikkoihin liittyen, jotka ovat esillä keskustelussa.

- Tiedote voidaan antaa tuomioistuimen, sen päällikön, osaston johtajan tai muun tuomarin nimissä. Virheen oikaisutilanteessa voi olla parempi, että tiedotteen antaa joku muu kuin ratkaisun tehnyt tuomari.

7 Mediatuomarit

Tuomareiden aiempaa aktiivisempi osallistuminen yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun on tulevaisuuden ilmiö. Useissa eurooppalaisissa maissa (esim. Hollanti, Ruotsi, Norja) on jo nyt käytössä järjestelmä, jossa tietyt siihen suostumuksensa antaneet tuomarit vastaavat median kysymyksiin oikeusjärjestelmän sekä yksittäisten tuomioiden sisällöstä sekä osallistuvat tarvittaessa tietystä tuomiosta käytävään keskusteluun. Lisäksi mediatuomarit oikovat virheellisiä tietoja ja käsityksiä.

Mediatuomareiden kannanotot eivät sinänsä edusta minkään tuomioistuimen asiassa hyväksyttyä yleistä kantaa, vaan kysymys on kunkin mediatuomarin omasta, koulutukseen ja työssä hankittuun ammattiosaamiseen perustuvasta asiantuntijäntämyksestä. Mediatuomareita käyttävissä maissa järjestelmän perimmäisenä tavoitteena on kansalaisten tiedonsaannin turvaaminen ja luottamuksen lisääminen tuomioistuinten toimintaan.

Mediatuomarijärjestelmät on organisoitu eri tavalla eri maissa. Esimerkiksi Ruotsissa mediatuomariksi nimetään muutamaksi vuodeksi kerrallaan tehtävään hakeutuneita kokeneita tuomareita, jotka muun työnsä ohessa ovat valmiita tutustumaan kiinnostusta herättäneisiin muiden tuomareiden tuomioihin ja seuraamaan julkista keskustelua. Mediatuomarit ovat tiedotusvälineiden käytettävissä median tarvitessa tietoa oikeusjärjestelmää yleensä tai yksittäisiä tuomioita koskevissa kysymyksissä. He ovat tarvittaessa myös valmiita esiintymään julkisuudessa.

Yleensä mediatuomarit työskentelevät ensisijaisesti reaktiivisesti, eli seuraavat julkisuudessa kiinnostusta herättäneitä asioita ja valmistelevat niihin liittyvää tiedottamista. Jotkut mediatuomarit työskentelevät myös proaktiivisesti ja tiedottavat asioista oma-aloitteisesti tai järjestävät kiinnostusta herättäneistä oikeudenkäynneistä tiedotustilaisuuksia. Asian ratkaisuseit tuomarit eivät osallistu näihin tiedotustilaisuuksiin. Mediatuomari voi tarvittaessa osallistua myös sosiaalisessa mediassa käytäviin keskusteluihin ja oikaista niissä esitettyjä virheellisiä ja vääristyneitä tietoja. Joissain maissa mediatuomarin tehtäviin kuuluu ainoastaan vastata keskitetysti median edustajilta tuleviin kysymyksiin.

Useimmissa järjestelmissä mediatuomarit työskentelevät normaaleina tuomareina, ja mediatuomarin tehtävät ovat vain osa heidän virkatehtäviään. Kun mediatuomarit työskentelevät omassa tuomioistuimessaan, heitä on yleensä nimetty samaan tuomioistuimeen useampia. Tällöin löytyy aina joku kommentoimaan myös mediatuomarin ratkaisuja, eikä työ myöskään kuormita liikaa. Useamman tuomarin sitoutumisella varmistetaan, että joku mediatuomareista on aina tavoitettavissa.

Ruotsissa tuomioistuimessa on kerrallaan 2-3 mediatuomaria, joiden toimikausi kestää 4-5 vuotta. Kun mediatuomari työskentelee samassa tuomioistuimessa, jossa tuomio on annettu tai annetaan, hänen on helppo keskustella ratkaisukokoonpanon kanssa jo etukäteen siitä, kuinka tiedottaminen asiassa järjestetään. Myös tutustuminen tuomioon ja sen asiakirja-aineistoon on helpompaa. Tuomioistuintyöskentelyn digitalisoitumisen myötä työskentelypaikalla ei kuitenkaan enää ole samaa merkitystä. Joissakin maissa mediatuomarit kommentoivat jo nyt pelkästään jonkun muun kuin oman tuomioistuimen antamia ratkaisuja. Mediatuomari voi työskennellä myös keskusvirastotasolla, jolloin kysymyksessä on yleensä päätoiminen työ.

Mediatuomarin tehtävänä ei ole esittää kannanottoja yksittäisten tuomioiden oikeellisuudesta. Mediatuomari antaa kussakin tapauksessa relevanttia yleistä tietoa oikeusjärjestelmästä ja tuomioistuinten sekä rangaistus- ja oikeuskäytännöstä. Lisäksi mediatuomarilla on mahdollisuus osallistua tuomiosta käytävään keskusteluun ja tarvittaessa tarjota asian ratkaisulle tuomarille tukea mediaviestintään.

Työryhmä pitää mediatuomarijärjestelmän käyttöönottoa suomalaisissa tuomioistuimissa erittäin kannatettavana. Tehtävään nimetyille tuomareille tulee antaa viestintä-, esiintymis- ja vuorovaikutuskoulutusta ja jonkin verran helpotusta muista työtehtävistä. Mediatuomareista tiedotettaisiin sisäisesti ja ulkoisesti ainakin verkkosivuilla, ja kirjaamo ohjaisi median yhteydenottoja tarvittaessa heille. Mediatuomari olisi tavallaan mediasuhteiden vastuutuomari samalla tavalla kuin muut eri oikeusalojen vastuutuomarit.

Yhtenä vaihtoehtona on, että tuomioistuinviraston yhteyteen perustettaisiin mediatuomarin toimi tai toimia, jolloin mediatuomarit hoitaisivat päätoimisesti ja keskitetysti kaikkien tuomioistuinten mediasuhteet.

Mediatuomarijärjestelmän etuna on muun muassa:

- mediatuomari tuntee tuomioistuintäytäntö ja oikeusjärjestelmän ja pystyy kohtuullisen pienillä resursseilla tekemään tuomioistuinten ratkaisutoimintaa tunnetuksi ja ymmärrettäväksi
- mediatuomarijärjestelmällä voidaan lisätä tuomioistuinten osallistumista julkiseen keskusteluun ilman, että riippumattomuus ja puolueettomuus kärsivät
- mediatuomari pystyy asian ratkaissutta tuomaria tai kokoonpanoa paremmin kertomaan oikeuskäytännöstä ja ratkaisuun johtaneista seikoista ilman pelkoa neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvien asioiden paljastamisesta
- mediatuomari antaa kasvot tuomioistuimelle ja tuomioistuinlaitokselle ja voi myös oma-aloitteisesti osallistua esimerkiksi sosiaalisessa mediassa käytävään keskusteluun
- mediatuomarijärjestelmä mahdollistaa sen, että jos yksittäinen tuomari joutuu jonkin somehyökkäyksen kohteeksi, on olemassa taho, johon voi matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä ja saada tukea asian käsittelemiseen
- mediatuomari voi etukäteen sovitun asemansa puolesta nopeasti osallistua julkiseen keskusteluun ja tarvittaessa ohjata keskustelua oikeille raiteille

- mediatuomari voi vapaammin tiedottaa yleisestä oikeuskäytännöstä suhteutettuna käsillä olevaan asiaan
- mediatuomarit voivat olla aktiivisesti yhteydessä sidosryhmiin

8 Oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyviä käytännön kysymyksiä

Median edustajilta saadun palautteen perusteella tuomarit ja tuomioistuinten henkilökunta eivät edelleenkään aina tunne oikeudenkäynnin julkisuutta koskevaa lainsäädäntöä riittävän hyvin. Asiaa koskevalle lisäkoulutukselle on selvästi tarvetta. Helsingin hovioikeuspiirin vuoden 2007 laatuhankeeseen julkisuustyöryhmän loppuraportti on edelleen erinomainen ja ajankohtainen apuväline julkisuutta koskevien säännösten ja lain dynamiikan ymmärtämiseksi.

”Oikeudenkäynnin julkisuus”, julkisuustyöryhmän raportti 19.10.2007/19.12.2007: https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/aetNrYNI/Oikeudenkaynnin_julkisuus.pdf

Seuraavassa työryhmän näkemyksiä muuttamista median edellä esiin nostamista oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvistä ongelmakohdista.

Istunnon julkisuus

Median läsnäolo istunnoissa on olennainen osa tuomioistuimen ja median välistä suhdetta. Monet median edustajat uutisoivat nykyään reaaliaikaisesti oikeudenkäynnistä joko suoraan median internet-sivuille tai Twitter-tilille. Tuomioistuimen puheenjohtajan esiintyminen oikeusprosessissa välittyy siten nopeasti laajalle yleisölle. Puheenjohtaja muodostaa kuvainnollisesti kasvot tuomioistuimelle, vaikka tuomioistuinten jäsenten kuvaaminen lähtökohtaisesti kielletäänkin. Tämän vuoksi on tärkeää, että tuomarit panostavat selkeään artikulaatioon yleisellä tasolla ja erityisesti julistaessaan ratkaisuja.

Suljetuin ovin pidettävät oikeudenkäynnit rajoittavat yleisön ja median mahdollisuuksia saada tietoa tuomioistuimen toiminnasta. Sen vuoksi ne saattavat aiheuttaa yleisössä perusteltua epätietoisuutta. Suljetusta käsittelystä ja sen edellytyksistä säädetään YTJulkL:n 15 §:ssä. Jotta vääriltä mielikuvilta vältyttäisiin, oikeudenkäynnin julkisuutta tulisi rajoittaa lain tarkoittamalla tavalla vain siltä osin, kuin se on tarpeellista. Suljetusta käsittelystä päättäminen ei tarkoita, että koko suullinen käsittely tai kaikki suullisen käsittelyn vaiheet toimitettaisiin yleisön läsnä olematta. Julkisuusperiaatetta tulee pyrkiä noudattamaan siten, että vain se oikeudenkäynnin osa, jota nimenomaan halutaan suojata julkisuudelta, käsitellään yleisön läsnä olematta (HE 13/2006 vp s. 52).

Suljettua käsittelyä koskeva vaatimus saatetaan esittää oikeudenkäynnissä yllättäen, esimerkiksi kesken todistajan kuulemisen. Tuomioistuimet joutuvat tekemään ratkaisunsa oikeudenkäynnin julkisuuden rajoittamisesta varsin nopeasti asianosaisten esittämien väitteiden perusteella. Tällaisissa tilanteissa tuomioistuimella ei ole välttämättä mahdollisuutta tie-

tää, mitä esimerkiksi oikeudessa kuultava henkilö tulee kertomaan. Suljettu käsittely saattaakin kuulemisen jälkeen osoittautua tarpeettomaksi. Tuomioistuimella on tällaisten tilanteiden varalta YTJulkL:n 32 §:n nojalla mahdollisuus päättää oikeudenkäynnin julkisuudesta uudelleen todettuaan, ettei kuulemisessa tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella suljettu käsittely olisi perusteltua. Tällöin voitaneen määrätä myös kuulemisen nauhoitteet julkisiksi. Tuomioistuimen puheenjohtaja voinee harkintansa mukaan jatkaa oikeudenkäyntiä esimerkiksi selostamalla yleisölle ja medialle välittömästi suljetussa käsittelyssä annetun kertomuksen sisällön tai määräämällä kuulemisen uudelleen pidettäväksi.

Kuvaaminen istunnossa

Oikeudenkäyntien kuvaaminen lisää tuomioistuinten toiminnan julkisuutta ja avoimuutta. Oikeudenkäynnin kuvaamisesta ja muusta tallentamisesta säädetään YTJulkL:n 21 §:ssä. Kuvausluvan myöntämisen edellytyksenä ennen asian käsittelyn alkua tai tuomioistuimen ratkaisun julistamista on, ettei kuvaamisesta aiheudu merkittävää haittaa asianosaisten tai muun kuultavan yksityisyyden suojalle tai kenenkään turvallisuudelle. Lupa on mahdollista evätä myös muulla edellisiin verrattavalla painavalla syyllä.

Lupa tallentamiseen voidaan antaa myös muuhun oikeudenkäynnin osaan edellisten kriteereiden täyttyessä, ja jos siitä ei ole haittaa suullisen käsittelyn häiriöttömälle kululle ja oikeudenkäyntiin osalliset antavat siihen suostumuksensa. Vaikka käytännöksi on muodostunut, että lupa kuvaamiseen annetaan oikeudenkäynnin alussa ennen asian käsittelyä, luvan myöntäminen, kuvaamisen ajankohta ja laajuus ovat aina puheenjohtajan harkinnassa.

Selvää on, että esimerkiksi turvasaleissa pidettävissä oikeudenkäynneissä kuvauslupaa ei voi myöntää. Lupaa oikeudenkäynnin kuvaukseen tai videointiin ei tulisi myöntää myöskään erinäisten poliittisten tarkoitusprien ajamiseksi. Ongelmallista on myös, että oikeudenkäyntiä saattavat kuvata sellaisetkin yleisön edustajat, jotka eivät edusta mediaa, ja joiden tarkoitukset saattavat olla varsin kyseenalaisia. Kun kuvausluvan myöntämisestä päättää puheenjohtaja, puheenjohtajalla on aina myös oikeus kysyä, mitä tarkoitusta varten oikeudenkäyntiä kuvataan. Mikäli syntyy epäily kuvausluvan pyytäjän tarkoituksesta, lienee oikeutettua pyytää henkilöä esittämään lehdistökorttinsa. Joka tapauksessa puheenjohtajan tulee varata asianosaisille tilaisuus lausua tallentamisluvan myöntämisen edellytyksistä ennen kuin asiasta päätetään (YTJulkL 30 §).

Diaaritietojen julkisuus

Edellä käsiteltiin medialle yllätyksenä tullutta tuomioistuinten muuttunutta suhtautumista diaaritietoja koskeviin pyyntöihin. Vaikka asiassa on löydetty jonkinlainen konsensus, erilaisia käytäntöjä esiintyy edelleen. Median kannalta kysymys on merkittävästä asiasta, sillä henkilön nimellä tai muulla yksilöintitiedolla tehdyllä tietohaulla voi olla tiedotusvälineen toimitus- ja selvitystyön kannalta keskeinen merkitys.

Tietopyyntöjen ratkaiseminen on jokaisen viraston itsenäiseen päätösval-

taan kuuluva asia, minkä vuoksi tässä voidaan antaa ainoastaan tulkinta-suosituksia harkinnan pohjaksi.

YTJulkL:ssa tietojen antamista tuomioistuimen diaarista ei ole rajoitettu, vaan tiedot ovat julkisia ja ne tulee luovuttaa niitä pyytäneille. Diaaritiedot (4 §) ovat aina julkisia, ellei asianomistajan tai turvapaikanhakijan henkilöllisyyttä ole lain 6 §:n nojalla salattu. Myöskään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetusta laista ei johdu rajoituksia tuomioistuimen diaarissa olevan julkisen tiedon luovuttamiseen.

Joissain tulkinnoissa on katsottu, että tuomioistuimen diaari muodostaa henkilörekisterin, jolloin sovellettavaksi voivat tulla yleisten tuomioistuinten julkisuudesta annetun lain lisäksi henkilötietolain säännökset. Tällöin käsiteltäessä tiedostusvälineen tekemää tietopyyntöä on hyvä kiinnittää huomiota henkilötietolain 2 §:n 5 momenttiin, jonka mukaan henkilötietojen käsittelyä *toimituksellisia tarkoituksia varten* koskevat soveltuvien osin ainoastaan tietyt henkilötietolain säännökset, jotka eivät vaikuta tämän asian arviointiin. Näin ollen henkilötietolain tietojen käsittelyä koskevat rajoitukset eivät tule sovellettavaksi toimituksellista työtään tekeviin median edustajiin.

Tietopyyntöjen käsittelyssä on saatettu viitata myös muun muassa oikeushallinnon valtakunnallisesta tietojärjestelmästä annettuun lakiin, turvallisuus selvityslakiin ja rikosrekisterilakiin. Nämä lait koskevat ainoastaan niissä säädettyjä tarkoituksia eikä niiden sen vuoksi voitane katsoa tulevan sovellettavaksi tuomioistuimelle tehtyihin tietopyyntöihin.

Edellä kuvatun perusteella voitaneen katsoa, että julkisten tietojen luovuttamista tiedostusvälineille tässä tarkoitettujen tietopyyntöjen perusteella ei ole lainsäädännössä rajoitettu ja tiedot voidaan ja tulee luovuttaa.

Salassa pidettävät ratkaisut ja julkinen seloste

Salassapidon taustalla on useimmiten rikoksen uhrin ja tämän läheisten yksityisyyden suojaaminen. Esimerkiksi inestitapausten kohdalla uhrin henkilöllisyyden salassapito saattaa edellyttää koko tuomion salaamista tuomiolauselmaa lukuun ottamatta, varsinkin pienellä paikkakunnalla.

Salassa pidettävät tuomiot ja tuomioiden osittainen salaaminen johtavat helposti siihen, että julkisuudessa esiintyvät käsitykset jutuista muuttuvat harhaanjohtaviksi tai virheellisiksi. Mikäli ratkaisun perusteluja ei voida laatia julkisiksi salaamalla niistä vain tietyt yksittäiset kohdat, kuten välttämättömät tunnistetiedot asianosaisten tunnistamiseksi, tuomioistuimen laatimalla julkisella selosteella on keskeinen merkitys ratkaisua koskevan tiedon välittämisessä.

Tuomioistuimella on YTJulkL:n 25 §:n perusteella velvollisuus laatia salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta julkinen seloste, jos:

- asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai
- asia on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa.

Hyvänä käytäntönä voidaan pitää sitä, että julkinen seloste laaditaan aina silloin, kun tuomioistuin on julistanut ratkaisunsa kokonaisuudessaan ylei-

sön läsnä olematta tai kun se on määrännyt ratkaisun kokonaan salassa pidettäväksi. Julkisen selosteen tulee sisältää pääpiirteittäinen selostus asiasta ja ratkaisun perusteluista. Selosteessa on avattava ratkaisun perusteena olevat seikat ja tuomioistuimen keskeiset johtopäätökset mahdollisimman laajasti siten, että yleisöllä on tilaisuus kokonaisvaltaisen kuvan saamiseen ratkaisusta. Julkinen seloste ei kuitenkaan korvaa ratkaisun julkista versiota, vaan ratkaisusta on aina tehtävä sekä julkinen että salainen versio.

Yleisempänä toimintaa ohjaavana periaatteena on kuitenkin hyvä pitää sitä, että ratkaisut määrätään ainoastaan hyvin harvoin kokonaan salassa pidettäväksi. Useimmiten riittää esimerkiksi asianomaisten ja hänen lähipiirinsä henkilöllisyyden, tekopaikan tai liikesalaisuuksien salaaminen. Jos julkisesta osasta ratkaisua käy riittävästi ilmi ratkaisun kokonaisuus, erilliselle julkiselle selosteelle ei ole tarvetta, vaan esimerkiksi asianomistajan nimen osalta anonymisoitu tuomio riittää julkiseksi selosteeksi (HE 13/2006 vp s. 67). Tuomioistuimen tulisi joka tapauksessa yleisön läsnä olematta toimitetun käsittelyn jälkeen ensisijaisesti pyrkiä niin laajaan tiedottamiseen kuin on mahdollista salassapidon perusteiden vaarantumatta.

Median kannalta on tärkeää, että julkisessa selosteessa mainittaisiin ainakin asianomistajien sukupuoli ja täsmällinen ikä (esim. 8-vuotias vrt. alle 10-vuotias), vaikka niillä ei varsinaisesti juridista merkitystä asiassa olisikaan. Tiedoilla on merkitystä yleisölle, kun he yrittävät hahmottaa, mistä asiassa on kysymys. Tuomitun nimi mainitaan pääsääntöisesti julkisessa selosteessa. Kukin tiedotusväline päättää aina itsenäisesti, julkaiseeko se tuomitun nimen vai ei.

Julkinen seloste tulee julkiseksi samalla, kun tuomioistuimen ratkaisu annetaan. Julkinen seloste voidaan toisaalta antaa esimerkiksi asianomistajan suojelemiseksi myös pääasiasta erillään vasta tietyn ajan kuluttua tai yhdessä muista asioista annettavan julkisen selosteen kanssa.